

Deák Zsuzsanna: Távlati fejlesztés és pedagógus-közvélemény. (Egy pályázat tartalomelemzése.) JATE
Kovács Lajos: Az oktatás korszerűsítésének fő tendenciái Zala megyében (1970-es évek). JATE
Szűcs Barna: A középiskolai fizikatananyag-kiválasztásának és elrendezésének kérdése. JATE
Mókus Goda Ágnes: Az oktatás integrálása az Élelmiszeripari Főiskola Állattenyésztési Karán. JATE
Rizner Dezsőné Kékesi Mária: A patronáló tevékenység szerepe a főiskolai tanárképzésben. JATE
Kertész Leóné: Az iskolatelevízió és a rádió szerepe az általános alpműveltséggel nem rendelkező rétegek műveltségi hátrányainak felszámolásában. JATE
Novák Béláné: A tanulók egészségnevelésének kérdései az iskolában. JATE
Szenti Ferencné: A modell módszer alkalmazása a történelem tanításának folyamatában. JATE
Komlódi János Lajos: Az ifjúságvédelmi albizzottságok tevékenysége Békés megyében. JATE
Dalyka Miklós: A gyakorló pedagógusok alkotó, újító munkájának feltételei és közkinccsé tételének egyes kérdései. JATE
Berecz Árpádné: Tanárképző főiskolát végzett fiatal tanárok társadalmi-közéleti tevékenysége. JATE
Abonyi Gyula: Szakmunkásképzés a vállalatoknál. JATE
Rizner Dezső: A családmodell szerepe az állami nevelőotthonokban élő gyermekek nevelésében. JATE
Szántó Lajosné Horváth Mária: A kiegyensúlyozatlan életritmus hatása a 3–10 éves korú gyermekek intellektuális fejlődésére. JATE
Zalotay Erzsébet: Közösségi nevelés a szakközépiskolában. JATE

NEVELÉSSZOCIOLÓGIAI KUTATÁSOK A SZOVJETUNIÓBAN

A konkrét szociológiai kutatások szerepe a Szovjetunióban egyre nő. Ezek a vizsgálatok fontos szerepet játszanak a kommunizmus építésében jelentkező elméleti és gyakorlati feladatok megoldásában.

A szociológia feladata a konkrét társadalmi folyamatokra vonatkozó pontos ismeretek feltárása és összegezése, a mérés és matematikai modellálás segítségével. A szociológia *konkrét jellegének* fő mutatója az, hogy egyre pontosabban, mennyiségi mutatókban kifejezve előre jelzi a társadalmi folyamatokat és meghatározott javaslatokat dolgoz ki. *Alkalmazott jellege* abban mutatkozik meg, hogy a szociológiai vizsgálatok feltárják a munka és az életmód korszerűsítésének és a tervezés tökéletesítésének, az oktatás és a nevelés hatékonysága fokozásának stb. perspektíváit.

Az utóbbi években a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának különböző intézeteiben, főiskolákon és speciális laboratóriumokban, kutatócsoportokban jelentős szociológiai, szociálpszichológiai és nevelésszociológiai kutatások folynak, melyek eredményeit tanulmányokban, kötetekben jelentették meg.

A legnagyobb központok Moszkvában, Leningrádban, Novoszibirszkben, Szverdlovszokban, Kazányban, Permben és Ufában alakultak ki. Moszkvában, a Pedagógiai Tudományos Akadémia különböző intézeteiben folynak a legintenzívebb vizsgálatok. A Tudományos Akadémia keretein belül megalakult a Konkrét Társadalmi Vizsgálatok Intézete, az Elnökség mellett pedig a konkrét társadalmi vizsgálatok tudományos tanácsa folytat aktív tevékenységet. Jelentős koordinációs munkát végez a Szovjet Szociológiai Társulat. A Moszkvai és Leningrádi Állami Egyetem tanszékei is fontos kutatóbázist képviselnek.

A konkrét szociológiai vizsgálatok problematikája igen szerteágazó. Fő kutatási területként jelentkezik az „ember–társadalmi csoport–társadalom” rendszernek a vizsgálata. Ezen kutatások legjelentősebb csomópontjai a következők:

- az ipari munka és a városi élet szociológiai problémái;
- a mezőgazdasági munka és a falu szociológiai problémái;
- az életmód, a szabadidő és a szolgáltatási szféra szociológiai problémái;
- a társadalom kis szociális és szociálpszichológiai csoportjai fejlődésének problémái, különös tekintettel a családra;
- a közvélemény kutatásának és az ideológiai munka hatékonysága növelésének problémái;
- a vezetés szociológiai problémái.

Rendkívül nagy jelentőségűek a szociológiai kutatások az ideológiai és a kulturális nevelőmunka területén, a tömegkommunikációs eszközök – a rádió, a televízió, a sajtó, a film stb. – hatékonyság-növelési lehetőségeinek a feltárására vonatkozóan.

A szovjet pedagógusok és szociológusok különös figyelmet szentelnek a konkrét társadalmi vizsgálatok elméletének, metodológiájának és metodikájának a kidolgozására. A hagyományos kérdőíves módszer, az időmérleg-felvétel, a megfigyelések és interjúk mellett az általuk alkalmazott módszerek a következők: információelmélet, a stabilitás-elmélet rendszere, a lineáris programozás, faktorelemzés, korrelációs elemzés, diszkriminációs és logikai elemzés, latens analízis, skálászerkesztés, játékelmélet stb.

A pedagógia és a szociológia megegyezik a kutatás tárgyában, az értelmezési apparátusban és a kutatási módszerekben. Az oktatás és a nevelés specifikus társadalmi folyamat, melyeket különböző szempontból vizsgálva a pedagógia és a szociológia gazdagítják egymást. Ebben az értelemben az egyik tudomány fejlődési eredménye a másik fejlődésének a feltétele.

A pedagógia kapcsolatban áll a szociológiával olyan objektív törvények tanulmányozását tekintve, amelyeknél végbemegy a társadalmi tapasztalat átörökítése nemzedékről nemzedékre. A társadalmi tapasztalat átadásának mechanizmusát és az elsajátítási folyamatot a szociológia is és a pedagógia is vizsgálja.

*

A szociológia és a pedagógia kapcsolatának kutatásával *L. P. Bujeva* foglalkozik. Vizsgálódásának fő területe a marxista szociológia és a pedagógia együttműködése a társadalmi nevelés és a személyiségformálás folyamataiban.

„A szociológia egyik központi problémája – írja – a »társadalom-személyiség« probléma. Ebben valósul meg nemcsak a közvetlen kölcsönviszony a szociológiai elmélet és gyakorlat között, hanem a szociológiának az olyan tudományok komplexumával való kapcsolata is, amelyek a *személyiséget* és a *személyiségformálódás folyamatait* vizsgálják. Jelenleg ez a probléma a legaktuálisabb mind a szociológia, mind a pedagógia területén. A személyiség sokoldalú és harmonikus fejlődése a kommunista építés egyik fő célja.”¹

A nevelésszociológia vizsgálatok széleskörűen átfogják az ifjúságot. Mielőtt ismertetnénk az egyes kutatási témákat, nézzük meg, hogyan értelmezik ma a szovjet szakemberek az ifjúságkutatás fogalmát.

¹ *L. P. Bujeva: Szociológia és pedagógia. „A szocialista pedagógia problémái” c. kötetben. Moszkva 1973.*

„Az ifjúságkutatás nemcsak annak a megállapítása, hogy milyen szellemi és anyagi értékeknek van jelentősége a felnövekvő nemzedék számára, hanem mindenekelőtt annak a feltárása, hogyan alakulnak ki a fiatalok példaképei, hogyan formálódik érdeklődésük, életcéljuk, feladata tanulmányozni az ezek megszűnéséhez vezető tényezőket, valamint általánosítani az ifjúság szocializációjának formáit, módszereit, és kiválasztani ezek közül a jelenlegi társadalmi körülményeknek leginkább megfelelőket.”²

Az ifjúságkutatás ma a társadalomtudományok egyik legfontosabb iránya. Ezen kutatások eredményeként nyert szociológiai adatok kiszélesítik az ifjúság életcéljával, értékorientációjával kapcsolatos ismereteket, és ezért hasznosak a pedagógiai elmélettel és gyakorlattal foglalkozók számára.

Az ifjúsággal kapcsolatos nevelésszociológiai munkák közül elsősorban Sz. N. Ikonnyikova „Ifjúság. Szociológiai és szociálpszichológiai elemzés.” c. könyvét kell kiemelni (Leningrád 1974.), amelyben a szerző megkísérli a tudomány által felhalmozott ifjúságkutatásra vonatkozó anyagot általánosítani és „felvázolni az ifjúság mint társadalmi-demográfiai csoport... teoretikus elemzésének néhány metodológiai elvét”. A szerző az ifjúságot nem egyszerűen életkori csoportként, hanem társadalmi közösségként vizsgálja, melynek specifikus vonásait a társadalom osztályszerkezete, a társadalmi viszonyok és a politikai rendszer jellege, a nemzeti sajátosságok, valamint az ifjúságnak a különböző társadalmi intézmények rendszerében elfoglalt helye és a társadalmi folyamatokban való részvétele határozza meg.

A szerző véleménye szerint az ifjúságszociológiának az egész- és rendszerelemzés funkcióját kell teljesítenie, mivel a szociológiai kutatás lehetővé teszi az ifjúságnak a legfontosabb társadalmi dimenziókban való vizsgálatát: a társadalom szociális struktúrájában, a gazdasági, társadalmi, politikai és szellemi életben. Végül Ikonnyikova arra a következtetésre jut, hogy az ifjúságszociológia mint más speciális szociológiai elméletek, három, egymással összefüggő szintre épül: *általános módszertani szintre*, amely az ifjúság mint társadalmi lény megismerésének dialektikus-materialista megközelítésén alapszik; *speciális elméleti szinten*, mely feltárja az ifjúság formálódásának és struktúrájának jellegét a meghatározott társadalmi viszonyok között; végül *empirikus szintre*, mely a konkrét tényeket tanulmányozza. Mindegyik szinten sok a megoldatlan probléma, amelyek kutatása végső soron elősegíti, hogy a felnövekvő nemzedék kommunista nevelésének hatékonysága fokozódjon.

Ikonnyikova munkájában elemzi a személyiségfejlődés folyamatát, pedagógiai és szociológiai eredményekkel támasztja alá a mai szovjet ifjúság legjellemzőbb sajátosságait. Részletesen foglalkozik a szakmaválasztás problémáival.

Sz. N. Ikonnyikova könyvéhez tematikusan kapcsolódik V. T. Liszovszkij és A. V. Dmitrijev leningrádi szociológusok monográfiája: „A diák személyisége”. A könyv ismerteti a Leningrádi Állami Egyetemen 1969–1971-ben végzett szociológiai kutatások eredményeit. A szerzők rámutatnak arra, hogy a mai diákok személyes jellemvonásainak ismerete, azoknak a tényeknek a tanulmányozása, amelyek elősegítik a jövődő szakember pozitív tulajdonságainak kialakulását – a főiskolai-egyetemi oktató-nevelőmunka tudományosan megalapozott rendszerének kiindulópontjává kell válnia.

²I. A. Gromov, Sz. N. Ikonnyikova, V. T. Liszovszkij: Az ifjúság a társadalomban. Az „Ember és társadalom” c. kötetben. Az ifjúság társadalmi problémái. 6. kötet. Leningrád 1969.

A szerzők feltárják a középiskolát végzett tanulók életcélja (a felsőfokú tanintézet nappali tagozatán szerzett diploma) és realizálási lehetősége közötti ellentmondást. Foglalkoznak az egyetem pályorientációs munkájának különböző formáival, vizsgálják a főiskolára kerüléssel járó nehézségeket, elemzik a diákok társadalmi-politikai aktivitásának fokozódását.

A pályaválasztás kérdéseit érinti *V. N. Subkin* is. „A pályaválasztás szociológiai problémái” c. tanulmányában a Novoszibirszki Egyetem közgazdasági-matematikai laboratóriumának szociológiai csoportja és a Szovjet Tudományos Akadémia Szibériai Tagozatának Közgazdasági Intézete által 1962 és 1966 között végzett kutatását ismerteti. Munkaprogramjukban a következő témakörök szerepeltek: a különböző foglalkozások vonzása; társadalmi, szakmai és területi mobilitás a pályaválasztás során; az iskolában folyó termelési előképzés hatékonysága és összhangja a népgazdaság munkaerő-igényével; a szakmai konzultáció és a pályaválasztás rendszerének megjavítása.

A már említett leningrádi tudós, *V. T. Liszovszkij* öt éves kutatásának eredményeit rögzíti a „Vázlat a portréhoz” c. könyvében. (Moszkva 1969.). Szociológiai kutatások alapján tárta fel a szovjet tanulók életcélját, érdeklődési körét, törekvéseit, szembesítve az álmokat a valósággal, végigkísérve az életben való tájékozódás kezdeti szakaszát.

Az ifjúsággal kapcsolatban néhány részproblémát tár fel a leningrádi filozófusok, szociológusok, pedagógusok és pszichológusok kötete „Ifjúság és jelenkor” címmel. *V. T. Liszovszkij* az ifjúság társadalmi éréseinek folyamatát vizsgálva megjegyzi, hogy a fiatalok erkölcsi és állampolgári tudatának fejlődése időnként elmarad az intellektuális fejlődéstől, és ez egy részüknél társadalmi és erkölcsi infantilizmushoz vezet.

V. V. Orekov és *B. D. Ovcsinnikov* jogászok cikkükben elemzik a serdülők és az ifjak által elkövetett szabálysértések, büntettek okait.

Sz. I. Golod írásában a házasság és a nemek közti kölcsönviszony kérdésével foglalkozik, mely a Szovjetunióban még eléggé kidolgozatlan probléma. A szerző ismerteti kutatási eredményeit, és kifejti az ifjúságnak az önálló családi életre való speciális felkészítésének szükségességét.

Több cikk foglalkozik a munkásifjúság kérdésével. *Sz. G. Verskovszkij* és *L. N. Leszohina* a termelési kollektíva és az oktatók felelősségét emelik ki az ifjúmunkások nevelésében.

*

V. M. Szokolov a kommunista világnézet nevelésszociológiai szempontból való megközelítését vállalja. Az oktató-nevelőmunka során a világnézet kialakulási folyamatát, a nézetek formálódását kíséri figyelemmel 1976-ban megjelent könyvében („Az ifjúság kommunista világnézetének kialakulása. Szociológiai kutatások.” Moszkva 1976.).

A személyiség tudományos világnézetének kialakulását választotta témául *Ja. A. Vilko*, a Penzeni Pedagógiai Főiskola docense is. E folyamatot az oktató-nevelőmunka és a fiatalok életre való felkészítése egyik legfontosabb oldalának tekinti.

Megállapítja, hogy a világnézet kialakulásában óriási szerepe van a nézetek integrációjának, a világhoz és az önmagunkhoz való viszony rendszerébe való beépülésnek. Vizsgálati eredményekkel támasztja alá, hogy a középiskolások megfelelő filozófiai felkészítése nélkül nem lehet hatékony a tudományos világnézet kialakulási folyamata. Fontos a konkrét tudományág logikájának, elméleti és gnoszeológiai kérdéseinek a felhasználása a dialektikus-materialista nézetek tanulmányozásával szoros egységben.

A vizsgálat bebizonyította, hogy az iskolában a természet- és társadalomtudományi tárgyak világnézeti aspektusának erősítése nagy jelentőségű az oktató- és nevelőmunka hatékonyságának fokozásában. („A tanulók kommunista világnézetének kialakítása.” Moszkva 1975.)

Az *indítékok* meghatározó jelentőségűek a társadalmi aktivitás, a személyiség irányultsága szempontjából. *L. I. Bozsovic*s meghatározása szerint „a személyiség irányultságának

alapja az ember életének és nevelésének folyamán létrejövő domináló motivációs rendszer, amelyben az alapvető, vezető indítékok alárendelik az összes többit, és jellemzik az ember motivációs rendszerének összetételét”.³

A tevékenység társadalmilag értékes indítékainak kutatásával foglalkozik *Nyikijerev, Doncov, Kolosina és Petrovszkij* is. Moszkvai iskolákban végzett kísérletük során feltárták a tanulók motivációs rendszerét, elemezték a személyes, a presztízs- és a közösségi indítékokat. Kimutatták, hogy nehéz a „tiszta” csoport-indítékok kiderítése. Az osztályok többségében a motiváció vegyes formáival találkozottak. A gyakorlatban négy indíték-csoport különíthető el: kollektívan-egyéni, kollektívan-presztízs, egyéni-közösségi, személyes-presztízs indítékok.

P. M. Jakobszon a motiváció tanulmányozása során felmerült gondolatait és kutatási eredményeit „Az emberi magatartás motivációjának pszichológiai problémái” c. kötetben tárja az olvasó elé. (Moszkva 1969.)

*

A *közösségi neveléssel* foglalkozó kutatások két kiváló képviselője *L. Novikova* és *A. Kurakin*. Több évtizedes közös munkájuk során feltárták a csoport összetételének, közös munkájának jellegzetes vonásait, a csoportlétkör teljesítményre gyakorolt hatását, a kollektíva nevelési funkcióit. Foglalkoztak a tanulói személyiségfejlődés folyamatával a kollektíván belül, és megvizsgálták a pedagógus magatartásának, nevelési módszereinek hatását a közösségre. Komplex kutatási, mérési módszereket dolgoztak ki, s a gyakorlati kutatómunkához sok segítséget adó könyvük („Út az alkotáshoz”. Moszkva 1966.) sok fiatal pedagógust és kezdő kutatót indított el az eredményes pedagógiai kutatások felé.

Az ifjúsági mozgalmi munka is sok nevelésszociológiai kutatás tárgyát képezi. Az *úttörőmozgalom* aktuális kérdéseivel kapcsolatban az utóbbi években sok kísérleti-pedagógiai vizsgálatot folytatott a Szovjet Pedagógiai Tudományos Akadémia Általános Pedagógiai Intézete. Feltárták az úttörőmunka pedagógiai irányításának kérdéseit („A tanár és az úttörők.” Moszkva 1966.), az úttörőraj tevékenységének tartalmi és módszertani kérdéseit („Nevelés az úttörőrajban.” Moszkva 1968.), az úttörőszervezetből a komszomolba való átmenet során jelentkező nehézségeket („Az átmenet problémái az iskola úttörő- és komszomolszervezetének tevékenységében.” Szerk.: *B. Je. Sirvindt*. Moszkva 1972.). Ez utóbbi könyv egy széles körű vizsgálat eredményeit dolgozza fel, melyet a főváros mellett a Tatár és Udmurt Autonóm SzSzk-ban, kozstromai és kujbisevi területen, Kazányban és Izsevszkben folytattak 1968–1970-ig a kérdőíves felmérés, interjú, megfigyelés módszereivel, s felhasználták a pedagógusok és ifjúsági mozgalmi vezetők írásos javaslatait is.

Ezek és a hasonló jellegű kutatások segítettek az úttörők életkori sajátosságaihoz alkalmazkodó nevelőmunka tanulmányozásában, az úttörők három életkori csoportja átmeneti problémáinak megismerésében, valamint a komszomolba belépő tanulók átállási nehézségeinek feltárásában. A kutatók tanácsokat, javaslatokat adtak a tanároknak, osztályfőnököknek, úttörővezetőknek és a pedagógiai főiskolák hallgatóinak a hatékonyabb úttörőmunkával kapcsolatban.

A *komszomolmunkával* kapcsolatos kutatások kapcsán ki kell emelni *A. Ja. Zsurkina* tevékenységét, aki a középiskolások tanórán kívüli nevelésével kapcsolatban vizsgálta a

³ L. I. Bozsovics: A személyiség és annak kialakulása a gyermekkorban. Moszkva 1968.

komszomolmunka hatékonyságát, a személyiségfejlődésben betöltött szerepét, a diákok társadalmi munkavégzését és aktivitását.

L. I. Novikova kutatásai során a középiskolások személyiségének társadalmi irányultságára ható szabadidős tevékenységét emeli ki. Hangsúlyozza a család, az iskola és a társadalmi szervek egybehangolt, közös munkájának szükségességét a tanulók aktivitásának, tudatosságának fokozásában, az igény szint állandó emelésében és az ésszerű szabadidőtöltés irányításában.

A Pedagógiai Tudományos Akadémia Általános Pedagógiai Intézetének komszomolmunkával foglalkozó csoportja kijevi, breszti, cseljabinszki, altaji és moszkvai iskolák 8–10. osztályos tanulói (2145 fő) körében folytattak vizsgálatot a tanárok és a komszomolisták közös tevékenységére vonatkozóan. Bebizonyították, hogy a komszomol-szervezet meghatározó szerepet játszik a középiskolások társadalmi aktivitásának kialakításában és fejlesztésében. Ennek a folyamatnak az intenzitása nagymértékben a tanártól függ. A középiskolások egyértelműen igénylik is a pedagógusok konkrét segítségét és támogatását.

A vizsgálat azt igazolta, hogy az aktivitás alacsony szintjének okát nem csupán a komszomol-kollektíva fejlettségi szintjében, tagjainak egyéni sajátosságaiban és társadalmi tapasztalatainak mértékében kell keresni, hanem a nem megfelelő tanári irányításban.⁴

Sz. V. Cserenkova 1973–1975-ig tartó experimentális vizsgálata során Moszkvában, a vologodszki és omszki területen, valamint az Orljonok nevű Központi Komszomol Táborban 2938 középiskolás tanuló körében tanulmányozta a komszomolmunkát, centrális helyre állítva a IX. osztályos diákok társadalmi aktivitásának sajátosságait. Megállapította, hogy a kollektíva véleménye jelentős hatást gyakorol a magatartás indítékaira. A társadalmi tevékenység sikertelensége gyakran az alapvető szervezési készség hiányával magyarázható. A IX. osztályban lényeges változások következnek be, amelyek a megalapozottabb világnézetten, a szilárdabb kommunista meggyőződésen, az ideológiai-erkölcsi állhatatosság magasabb szintjén alapulnak. Fokozódik kezdeményező-készségük, következetességük. Szívesebben vesznek részt a különböző komszomol-foglalkozásokon, szakkörökben, sportkörökben, versenyeken, társadalmi munkaakciókban, a lakosság körében folytatott agitációs-propagandamunkában, a kisebbek patronálásában.

Megváltozik az osztályfőnök szerepe is. Tevékenységének középpontjában a komszomolisták társadalmi aktivitásának ösztönzése és támogatása áll.⁵

*

A. G. Harcsev a család filozófiai és nevelésszociológiai megközelítésének területén ért el kiemelkedő eredményeket. Történelmileg vizsgálja a változó társadalmi körülményeket, s azok hatását a családra. Feltárja az ifjúság szocializációjával kapcsolatos kérdéseket. Foglalkozik a „család-házasság” problematikájával is. A család világnézeti, erkölcsi, esztétikai nevelőhatásával, a munkára neveléssel, a családi nevelés során végbemenő személyiségfejlődéssel, valamint a család, a lakóhely, az iskola és a társadalmi szervek együttműködésével foglalkozik a Pedagógiai Tudományos Akadémia Általános Pedagógiai Inté-

⁴ Az iskolai komszomol-szervezet nevelőmunkája. Szerk. M. M. Jascsenko. Moszkva 1978. 161–170.

⁵ Uo.

zetének Családi Nevelési Csoportja. *I. V. Grebennyikov* a család pedagógiai kultúrájának emelésére irányuló kutatásokat végez, *A. M. Nyizova* a család szerepét tárja fel a tanulók munkára nevelésében. *A. Kuznyecov* a nemi nevelés problematikájával foglalkozik, *V. G. Bocsarova* pedig a lakóhelyen történő nevelőmunka pedagógiai alapjait elemzi az intézményes nevelés egészében.

Z. V. Bajorjunasz a fiatalkori bűnözők családjának vizsgálatával foglalkozik. 1972-ben írott disszertációjában feltárja a Litván SzSzK területén élő fiatalkori bűnözők családjainak jellemző sajátosságait pedagógiai és szociológiai vonatkozásban. Elemzi a tipikus nevelési hibákat ezekben a családokban, s a büntetett előidézõ okokat. Az eredményeket kérdõíves felmérés, megfigyelés, életrajzok nevelésszociológiai elemzése, pedagógiai konzultáció, valamint dokumentum- és tényanyagok tanulmányozása szolgálta. Kutatása a 11–16 éves tanulókra terjed ki. Megállapítja, hogy a serdülõk családi nevelése és a büntettek elkövetése között nincs egyértelmű összefüggés. A nevelési hibák (következtelenség, családi konfliktusok, érzelmi labilitás, céltudatosság hiánya) általában más okokkal és körülményekkel (gazdasági, ideológiai, szociológiai) egybefonódva vezetnek csak a társadalomhoz való nem megfelelő viszony kialakításához.⁶

A tömegkommunikációs eszközöknek a nevelésben betöltött vizsgálatával *V. V. Ksenofontov* és *O. P. Szimancsuk* foglalkozik. Országos tapasztalatok alapján feltárják a TV, a rádió és a sajtó szerepét a nevelési folyamatban.⁷

Az életmódkutatásnak a Szovjetunióban régi hagyományai vannak. A mindennapi élet-tervezés szempontjából is legjobban hasznosítható megismerési eszköznek az *idõmérleg-technika* bizonyult. *L. A. Gordon*, *V. J. Volk*, *Sz. E. Gyenkin* és *Sz. N. Szokolova* szabadidõ-kutatásaik során kísérletet végeztek a többdimenziós elemzés módszereinek alkalmazására. Az idõmérlegeket csoportokra, típusokra osztották a közöttük kimutatható azonosságoktól és különbségektõl függõen. Ezzel lehetõvé vált az idõmérlegeket jelölõ vektorok halmazában kialakuló sűrűsödési pontok feltárása.⁸

A szovjet szakembereket a tanulók közötti kapcsolatok vizsgálatának *szociometriai módszereivel* *J. L. Kolominszkij* és *A. I. Rozov* ismertették meg. Elemezték a sztárok, elszigeteltek, elhanyagoltak és elutasítottak helyzetét a csoporton belül; bemutatták a szociometriai eredmények ábrázolásának két, egymást kölcsönösen kiegészítõ módját: a mátrixot és a szociogramot; feltárták a megbízhatóság és érvényesség meghatározásának módszereit. Elsõként bírálták a szubjektív idealista szociológiai következtetéseket és a szociometriai tényadatok felületes magyarázását. Kimutatták, hogy emberi kapcsolatok elemzése a személyiségnek mint aktív tényezõnek a figyelmen kívül hagyásával súlyos hibákhoz vezethet.⁹

E munka megjelenése után a szovjet nevelésszociológiai vizsgálatokban is egyre gyakrabban alkalmazták a szociometriai módszereket.

*

⁶ *Z. V. Bajorjunasz*: Fiatalkorú bűnözők családjainak szociálpedagógiai kutatási tapasztalatai. Kandidátusi disszertáció tézisei. Moszkva 1972.

⁷ Az iskola, a család és a társadalmi szervek együttmûködése a kommunista nevelésben. Szerk. *A. G. Hripkov*, *A. M. Nyizova*, *I. V. Grebonnyikov*. Moszkva 1978. 117–134.

⁸ Szovjet szociológia ma. A szabadidõ tipologizálásának problémái. Bp. 1971.

⁹ *J. L. Kolominszkij*, *A. I. Rozov*: A tanulók közötti kapcsolatok vizsgálata szociometriai módszerrel. *Voproszi pszihologii.* 1962. 6. szám, 160–167.

A Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának Elnöksége által szervezett egyik komplex kutatás az 1968–69-ben érettségizett tanulók életre való felkészítését vizsgálta Belorussziában. A kutatók meghatározása szerint „Az életre való felkészültség bizonyos társadalmi tapasztalatok elsajátítását jelenti, amely az anyagi és a szellemi kultúrában testesül meg, magába foglalja az ifjúság felkészítését különféle társadalmi szerepek betöltésére. E szerepek közül legáltalánosabbak azok, melyeket a fiataloknak mint állampolgároknak, dolgozóknak, a kommunizmus védelmezőinek és családalapítóknak kell betölteniük.”

A kutatás során tanulmányozták a végzett tanulók eszmei-politikai arculatát, a termelőmunkára való felkészültség fokát, a felsőfokú tanulmányokra, valamint az önálló családi életre való felkészültséget. Vizsgálati eredményeik a következőkben foglalhatók össze: az érettségizett tanulók világnézete, eszmei-politikai arculata egészében megfelel a társadalom követelményeinek. Az ifjúság legkiemelkedőbb tulajdonságai a hazaszeretet, készség a haza megvédésére, részvétel a nagy ügyekben, egyenesség, becsületesség, a nézetek és a vélemények önállósága, közösségi érzés. Az érettségizett tanulók nagy érdeklődést tanúsítanak a társadalmi-politikai problémák iránt. A fiatalok a boldogsághoz elengedhetetlennek tartják a tiszta lelkiismeretet, a hazával szembeni köteleesség teljesítését, a magánélet tisztaságát, az érdekes munkát. Az ifjúságot mindenekelőtt az emberekről való gondoskodás, a világbékéért folyó harc, a betegségek ellen vívott küzdelem, a kommunizmus felépítéséért folyó harc izgatja.

A kapott adatok azt bizonyítják, hogy a szovjet nevelési rendszer jelentős eredményeket ért el az ifjúság eszmei-politikai tudatának formálásában, a társadalmi aktivitás nevelése terén elért eredmények azonban kissé szerényebbek.

A termelőmunkára való felkészítéssel kapcsolatban kapott felmérési eredmények feltárták, hogy a tanulók nem tudják elképzelni életüket munka nélkül. Minden ötödik fiatal a legfőbb erények közé sorolja a munkaszeretetet, és a legnegatívabb tulajdonságok között említik meg a lustaságot és a munkakerülést. A munkás szakma presztízse azonban az érettségizők szemében még nem magas, a szolgáltatásokkal kapcsolatos szakmák pedig a legkevésbé szeretett szakmák rovatába kerültek. Legkedvesebb foglalkozásként a tanulók a szellemi foglalkozásokat jelölték meg (pedagógus, orvos, mérnök, tudományos kutató – a tanulók 80%-ánál).

Az érettségizőkre jellemző, hogy egyre nő igényük a tartalmas, alkotó jellegű, kvalifikált munka iránt, s aktívan törekszenek a továbbtanulásra, továbbképzésre.

A leggyengébb munkát az iskola az önálló családi életre való felkészítés terén végzi. A lányok számára szervezett háztartási tanfolyamokkal (és ez sincs minden iskolában) és „A szerelemről és a barátságról” időnként tartott előadásokkal és vitákkal kimerül mindaz, amit az önálló életbe lépő fiatal az iskolától kap.

Az akcelerációval kapcsolatban némileg csökken a házasságok átlagos életkora, ezért a családi életre való nevelést az iskolában meg kell kezdeni. A kutatók úgy vélik, hogy ennek a felkészítésnek magában kell foglalnia az erkölcsi nevelést, a háztartásban való jártasságok kialakítását, a családi költségvetés tervezésének megtanítását, valamint a gyermekneveléshez szükséges pedagógiai jártasságok kialakítását.

A vizsgálat szép dokumentációja a pozitív eredményeknek, s ugyanakkor feltárta a hézagokat, hiányosságokat is, melyek ismerete feltétlenül szükséges a hatékonyabb nevelőmunkához.¹⁰

*

Ha teljes egészében áttekintjük az utóbbi években megjelent szovjet pedagógiai szakirodalmat, világosan kirajzolódik, hogy a nevelésszociológia által vizsgált problémák két csoportba oszthatók.

¹⁰ R. G. Gurova: Hogyan készítsünk fel az életre? Narodnoje obrazovanyije 1970. 3. sz. 78–81.

Az *első csoportba* tartoznak a következők: a mikrokörnyezet hatása az oktató-nevelőmunka folyamatára, és a nevelési-oktatási folyamat hatása a társadalmi folyamatra. Ide tartozik a jelenlegi társadalmi követelmények hatása a nevelésre és az oktatásra; az ország gazdasági és kulturális életfeltételeinek hatása a nevelésre és az oktatásra; a nemzeti köztársaságok sajátosságainak, a város és a falu sajátosságainak a nevelési és oktatási folyamattal kapcsolatos kérdései. Vizsgálják ezen kívül az ifjúság életre való felkészítésének egész jelenlegi rendszerét, annak hatását a tudományos, technikai és kulturális fejlődésre és a társadalmi változásokra. Ezen kérdések vizsgálatával – a társadalmi változások és az új életkörülményeket figyelembe véve – konkretizálni lehet a nevelés és az oktatás feladatait, és meg lehet találni a szocialista társadalom által nyújtott lehetőségek optimális felhasználási módjait a feladatok megoldásában.

A nevelésszociológia által vizsgált problémák *másik csoportja*: a személyiségfejlesztés pedagógiai irányítása formáinak és módszereinek kutatása a mikrokörnyezeten belül. Ezek a kérdések a következők: a család anyagi létfenntartási feltételeinek és a környező felnőtt társadalom közvéleményének (rokonok, szomszédok, barátok, ismerősök) hatása a gyermek személyiségének fejlődésére; a szülők kulturális és műveltségi színvonalának, társadalmi beállítottságának, a gyermek által ténylegesen elérhető tömegkommunikációnak és tájékoztatási eszközöknek, valamint a lakóhelyi ismeretségi körnek (kulturális színvonaluk, társadalmi értékük stb.) hatása a gyermekre; a mikrokörnyezet kulturális lehetőségei és szerepe (színház, mozi, múzeum, klub, könyvtár stb.); a termelői mikrokörnyezet, a környék felnőtt munkakollektíváinak és az iskolán kívüli baráti körnek a hatása. E kérdések vizsgálata lehetővé teszi, hogy a társadalmi fejlődési folyamat korrekciójával és a hiányzó nevelési láncszemek kiegészítésével hatékonyabbá tegyék a kommunista jellemvonások kialakítását. A tanulók konkrét mikrokörnyezeti körülményeinek vizsgálata elősegíti a szülőkkel való differenciált kapcsolatteremtést is.

A komplex nevelésszociológiai kutatások segítenek megoldani a pedagógia alapkérdéseit, az oktatás és a nevelés célja, eszközei és az eredmények vonatkozásában. Már napjainkban, a közeljövőben pedig még inkább elképzelhetetlen és lehetetlen az, hogy az ifjúság nevelésének és oktatásának társadalmi következményeit komplex nevelésszociológiai kutatások nélkül vizsgálják. Ezen kutatási eredmények adják a pedagógusoknak a szükséges tényanyagot, amely a társadalmi követelményeket konkrét nevelési-oktatási folyamatokká transzformálja, a gyermek életkori sajátosságainak figyelembevételével.

Mester Ildikó

ÖTVENÉVES A NEMZETKÖZI NEVELÉSÜGYI IRODA (BIE)

1929. július 29-én Lengyelország, Ecuador, Genf Kanton és a Jean-Jacques Rousseau Intézet képviselői aláírták Genfben azt az okmányt, amely létrehozta a nevelés terén az *első kormányközi intézetet*. Az alapokmány értelmében tagja lehet minden kormány, közintézmény és nemzetközi szervezet. De hogyan került e sorba a Rousseau Intézet? Ennek magyarázata egyben rávilágít a Nemzetközi Nevelésügyi Iroda létrejöttének előzményeire is.